

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ג' החנוכה תש"פ לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף קל"ז

שנקרא נס, הלא כל הפעולות הנעשים, הכל מיד ה', ואין הבדל בו אם עושה דבר קטן, או קורע ים סוף, ואין אצלו דבר קשה או דבר קל. אבל מה שעושה דרך הטבע אינו נקרא נס, אבל מה שהוא למעלה מהמזל, נקרא נס, כי לא שכיח שהקב"ה ישנה טבע ויעשה נס. והוא אם אנו מתנהגים על פי מזל שהוא הטבע, אם כן כשנעשה דבר למולו נקרא נס, אבל אם אנו מתנהגים למעלה מהמזל, אם כן לא שייך קריאת שם נס כלל דמאי שנא זה מזה, הכל למעלה מהמזל עכ"ל.

וזהו הענין שמצינו באברהם, אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר, אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד (בראשית טו-א). וברש"י אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים, והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי, לכך אמר לו המקום אל תירא אברם וכו', ומה שאתה דואג על קבול שכרך, שכרך הרבה מאד ע"כ. והענין כי הכתוב אומר (שם טו-ח) ויוצא אותו החוצה, וברש"י הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים (ב"ר מד-יב) ע"כ. והיינו כי חללו של עולם מתנהג על פי המזל שהוא הטבע, אבל למעלה מחללו של עולם, מגיע שפע אלקי מן השמים בעצמו ולא על ידי המזלות. וממילא שם נס וטבע שוין, ואין מנכין מהזכויות עבור הנסים, כי שם אין חילוק בין טבע לנס. ולכן כאשר חשש אברהם על ניכוי זכויותיו, אמר לו ה' אל תירא אברם, אנכי מגן לך, אתה מוגן תחת ידי, ולא תחת המזלות, והוציאו מחללו של עולם, להראותו כי הנהגת ה' עמו הוא משמים ממעל, ושם לא שייך קריאת שם נס כלל, וממילא נשאר שכרך הרבה מאד.

וכמו כן כאשר נולד אחר כך יצחק בדרך נס, אמרה שרה, צחוק עשה לי אלקים כל השומע יצחק לי, ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה כי ילדתי בן לוקניו (שם כא-ז). והכוונה כי שמחה זו של לידת בן בדרך נס, לא תוסף עצב עמה, שינכו להם זכויותיהם, אלא כל השומע יצחק לי, שאין בזה אלא שמחה. והטעם, כי ראו מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה, הלא ה' הוציאו מחללו של עולם ושם מלל לו הבטחתו, ולהורות כי הנהגתו אינו מהטבע שהיא תחת מזל העולם, ושם אין דבר שנקרא בתואר נס, ואין בזה נכיון זכויות.

*

וכתב עוד שם, כי השפעת המלוכה לא נמסר לידי מלאך אמצעי כלל אלא הכל על ידי ה'. וכסא מלכות שלמה היה, כי הגיע לו שפע אלקי מן השמים בעצמו ולא על ידי מזלות, וכסאו תיכף אחר כסא הכבוד למעלה מהמזלות, וכן

הן ידוע גדול מעלת ימי חנוכה, שגם הנפשות הנמוכות יכולים להתעלות ולהאיר בהם נשמתם, כי הדלקת הנרות הם למטה מעשרה טפחים, מקום שלא ירדה שם שכינה (סוכה ה.), להורות כי גם המרוחקים מהשכינה יוכלו להאיר בימי חנוכה. וגם רמזו בהא דפתילות ושמינים שאין מדליקין בשבת מדליקין בחנוכה (שבת כא:), דזה רומז על הנשמות הנמוכות (נפ"ש נוטריקון נ"ר פתילה ש"מון) שאין מאירין בשבתות הקדושות, הם נדלקין בחנוכה. וצריך ביאור טעמו, במה נתעלו קדושת ימי החנוכה כל כך יותר משאר זמני קודש.

ב גם להבין הענין שיעקר ימי חנוכה נתקן עבור הנס דנרות (שבת שם), ולא עבור הנס של נצחון המלחמה שהיה גם כן נס מופלג, רבים ביד מעטים. וכמו כן מלחמות הרבה נצחו ישראל בדרך נס, בכיבוש הארץ וסיסרא וסנחרב, ולא קבעו הימים הללו לימי נסים לישראל. ויש שתירצו כי דבר זה ימצא במלחמת מלכים, שמתני מעט כובשים חיל רב, וזה תלוי בידיעת תכסיסי מלחמה.

ג ברמ"א (או"ח סימן תרפב) דאם שכח לומר על הנסים בברכת המזון, כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו'. והתבואות שור בספרו בכור שור (בהדושו למסכת שבת) הקשה על זה, שהרי אין להתפלל על הנס, דאם עושין לאדם נס מנכין לו מזכויותיו כדכתיב גבי יעקב אבינו קטנתי מכל החסדים וגו' (בראשית לב-יא), וכדאיתא בגמרא (שבת לב:). והביא ראיה לדבריו מהא דאמרינן (ברכות ס.) היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר, הרי זה תפלת שוא, ופריך ולא מהני רחמי, והא כתיב ואחר ילדה בת וכו', שדנה לאה דין בעצמה וכו', לא תהא רחל אחותי כאחת מן השפחות, מיד נהפכה לבת, ומשני אין מזכירין מעשה נסים. ולכאורה אכתי יקשה אמאי הוי תפלת שוא, הרי יכול להתפלל שתלד זכר גם כן בדרך נס, כשם שנעשה לרחל וללאה, אלא ודאי שמע מינה דאין להתפלל על נס ע"כ.

*

ונראה דהנה בגמרא (יומא כט.) אמר רב אסי למה נמשלה אסתר לשחר (תהלים כב-א), לומר לך מה שחר סוף כל הלילה, אף אסתר סוף כל הנסים. ופריך והא איכא חנוכה, ומשני ניתנה ליכתב קא אמרינן ע"כ.

ובביאור הדברים נקדים מה שכתוב ביערות דבש (ח"א דרוש ח), וזה לשונו, אמרו זכרונם לברכה, כי הענין מה

אמרו (חגיגה יד.) די כרסון רמו, אחד לו ואחד לדוד, כי מלכות בית דוד מקבלים תיקף, ואין צריכים למזלות אמצעי ביניהם, ולכך היה מעשה כסא שלמה שש מעלות, וראשו עגול, וי"ב אריות, להורות על מזלות, וכי הוא יושב למעלה, וזהו מאמרם, כי שלמה מלך בעליונים (מגילה יא:), והיינו כי לא היה צריך לשפעת מזלות כלל. וזהו מאמר הפסוק (תהלים כב-ט) כי לה' המלוכה ומושל בגוים, דלכאורה אין לו מובן, כי עולם ומלואו לה' הוא, ומה שייך שיאמר לה' המלוכה, אבל הכוונה כי מאתו הממלכה והוא המשפיע ולא על ידי מול, ולכך אמרו (ברכות נה.) המתנשא לכל לראש, אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמינן ליה, והיינו הכל על ידי ה' ולא על ידי מלאך אמצעי כלל ע"כ.

ואם כן כל המלחמות שיש בין מלכות למלכות, אין הם מונהגים בדרכי הטבע, שהמלכים מקבלים שפעם על ידי ה' בלי אמצעי כלל. ואם כן גם כאשר הנצחון היא בדרך נס, אין בזה שום פלא, כי הנהגתם היא ממקום שנס וטבע שוין, כי לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש. ועל כן על נס של נצחון מלחמה לא קבעו מעולם שום זכר, כי לגביהם לא שייך קריאת שם נס.

ונראה דעל זה אמרו חתן דומה למלך (פרקי דרבי אליעזר פרק טז), והוא על דרך מה שביארנו (בסעודת שבע ברכות בשבוע העל"ט) כי מה' אשה לאיש, שזה לא נמסר למזלות וטבע, אלא ההנהגה היא מיד ה', עיין שם בארוכה. ואם כן ענין הנישואין וענין המלכות אחדים המה, שלך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש, ומה' אשה לאיש. – ולכן אמרו חז"ל (גיטין סב.) דרבנן איקרו מלכים, דכתיב (משלי ח-ט) בי מלכים ימלוכו וגו' ע"ש. כי הם מושגחים מה' עצמו כמו מלכים, ואין הם נכנעים תחת הטבע. ועל כן רבי חנינא בן דוסא אמר, מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק (תענית כה.). כי השפעתו היה מן השמים עצמו, ושם אין שום חילוק בין חומץ לשמן, והכל נעשה במאמרו. [ועיין בנור הקודש (ריש פרשת ויצא) כי על בעלי מצות נאמר (תהלים לד-ה) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, כלומר שמשגיח עליהם על ידי מלאך. אבל בעלי תורה שזכו לכתר תורה, הקב"ה משגיח עליהם בכבודו ובעצמו, כי שכינת עוזו הוא תמיד במקום אור תורה ע"ש].

השמים למעלה מהמזל. והוא כי מימי חורבן בית הראשון פסקה המלכות מישראל, והיו כבר מוכנעים תחת מלכות אחרות. ואחר חורבן בית שני אנו מפוררים בכל קצוי ארץ, שה אחת בין שבעים זאבים, שבדרך הטבע אין מקום להחזיק מעמד, אשר עשו שונא ליעקב. וכמו שכתב היעב"ץ חי נפשי שקיום ישראל בין האומות הוא נס יותר גדול מקריעת ים סוף ע"כ. ולכן אם היו ישראל נשארים תחת המזל, לא היה בדרך הטבע קיום לישראל, רק בדרך נס, ואז מנכין מזכותיהן של ישראל. על כן חסד ה' עלינו שהעלה אותנו בתחלת הגלות להיות השפע שלנו מלמעלה מהמזל, ושם טבע ונס שוין, ובזה יש לנו קיום בהגלות.

*

וישוב כתב שם לבאר, מה דפריך והא איכא חנוכה, ומשני ניתן להכתב קאמינא, דעיקר הנס שהיה בחנוכה, כי בכל צרות שבאו לישראל, בצר לישראל שבו אל ה' בכל לב, ויצעקו אל ה' וירחם עליהם ויושיעם, אבל בגלות אנטיוכוס ימ"ש, גלו ישראל בעון הפריצים ומלשינים וכדומה, והם פקרו ולא שבו אל ה' כלל, ועיין בספורי יוסף בן גוריון כמה רעות עשו ישראל אז, והם היו סיבה לביאת יונים לארץ ישראל, והם לא שבו ועמדו במרדם כנודע, ועדת חסידים אשר היו עם מתניהו ובניו, הם לא היו מעולם בעדת החטאים. ואם כן אין זה מגדר להושיע לישראל, רק ה' חס על עמו והושיעם אפילו בלי תשובה כלל, וזהו נס שהוא כנגד חק אלקים, וכביכול ה' לא יעוות משפט חלילה, ואז הושיע לישראל בלי תשובה נגד משפט ה', וזה בגדר נס גדול נפלא שיעשה ה' דבר בלתי תשובה, ולכך לא ניתן לכתוב, כי כביכול הוא בגדר, כבוד אלקים הסתר דבר (משלי כה-א), שעשה ה' דבר נגד הנימוס אלקות ומשפטי ה' ע"כ.

וכיון שכל דבר נחקק בהזמן, על כן בימי חנוכה מתעורר מלמעלה ישועתן של ישראל, וסיוע והארה לעבודת ה', כמו שהיה בימים ההם שהמציאו שמן לעבודת המנורה במקדש, בהיותם במדריגה נמוכה ביותר. וזה בא באתערותא דלעילא גם כאשר אנו נמצאים בעומקי הקליפות בלי התעוררות לתשובה. ולכן גם הנשמות הנמוכות יכולים אז להתעלות ולהדליק אור נשמתם באש של מעלה.

*

וייש לבאר הענין דנס חנוכה לא ניתן ליכתב, כי אמרו חז"ל (עבודה זרה ד:) תורה דכתיב בה אמת, דכתיב (משלי כג-ג) אמת קנה ואל תמכור, אין הקב"ה עושה לפנינו משורת הדין ע"כ. ונראה הכוונה דהנה אמרו (ב"ר פ-א) שני אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם, הה"ד (משלי ח-ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום, ויומו של הקב"ה אלף שנים וכו' ע"ש. והנה מתחלה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין (שם יב-ט). וכיון שמתחלה היה רק מדת הדין, אם כן התורה שקדמה לעולם שני אלפים שנה, שורשה היא במדת הדין. ולכן בשעה שהקב"ה עוסק בתורה, אין הקב"ה עושה לפנינו משורת הדין.

והנה מבואר בהקדמת הרמב"ן על התורה, כי התורה קדמה לבריאת העולם, והיתה כתובה למעלה באש שחורה על גבי אש לבנה ע"ש. ומסתבר שכל התורה שבכתב היתה כתובה לפניו, וזה כולל כל הכ"ד ספרי קודש, עד אחר מגילת אסתר שניתנה להכתב. וכיון שאז עלה במחשבה עדיין לברוא העולם במדת הדין, לא היה יתכן שיארע נס חנוכה, שיתעורר רחמי ה' על ישראל בלי תשובה, שזהו רק מצד מדת הרחמים, על כן לא היה מציאות לנס חנוכה ליכתב, ולהיות חלק מכתבי הקודש, בהחמדה גנוזה שהיתה לפני הרבה זמן קודם שנברא העולם (שבת פח:), ומובן בזה שפיר הטעם שנס חנוכה לא נכתב בספר כמו נס פורים. ■

וכתב שם לחדש, כי בנס פורים, היה מרדכי בתפלתו עושה שיגיעו ישראל למעלה מהמזלות. וזהו כוונת הכתוב (אסתר ח-ט) ומרדכי יצא מלפני המלך, והוא כמו שאמרו באברהם ויוצא אותו החוצה, מלמד שהוציאו למעלה מכפת הרקיע ואמר לו צא מאיצטגנונית שלך (שבת קנו.). וכן מרדכי יצא מלפני המלך, שיצא חוץ לכפת ומשטרי המזלות. ובזה תבין מה שאמרו אסתר סוף כל הנסים, דיש לתמוה הלא כל רגע ורגע הקב"ה עושה אתנו נסים ונפלאות, עד שאין קץ לנסיו ונפלאותיו. אבל יובן דעד אסתר היה בגדר קריאת שם נס, כי היו למטה מהמזל, אבל מאסתר והלאה אנו מתנהגים למעלה מהמזל, אם כן לא שייך עוד נס, כי הכל מהשגחה פרטית ואין הבדל, ולכך כלו כל הנסים ע"כ.

ולפי זה מנס פורים ולהלאה אנו עומדים למעלה מהמזל, אשר שם טבע ונס שוין, ולא שייך קריאת שם נס כלל. ואם כן מאז והלאה, גם כאשר נעשה נס לאדם לא מנכין מזכותיו, כי לא נעשה אצלו שום שינוי, כי השפעת ישראל היא מלמעלה מן המזל, שאין שם גרדי הטבע. ושפיר יתכן שמאז ולהלאה אנו יכולים להתפלל הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כי אין בזה שינוי טבע העולם, שהשפעת ישראל היא מלמעלה מהמזל.

ולבאר הדברים איך יתכן שהדורות האחרונות יהיו במדריגה נשגבה יותר מהדורות הקודמות, שאנו מושפעים מן